

KICHIK IJTIMOYIY GURUH VA IJTIMOYIY INSTITUT SIFATIDA OILANING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI VA ASOSIY FUNKSIYALARI

Mambetiyarova Venera

Berdaq nomidagi Qoraqalpoq davlat universitetining Pedagogika psixologiya kafedrasida o'qituvchisi.

Ansarbaxeva Guljajna

Berdaq nomidagi Qoraqalpoq davlat universiteti amaliy psixologiya yo'nalishi talabasi.

Annotatsiya. Biz ushbu maqolada oilaning kichik ijtimoiy guruh va ijtimoiy institut sifatidagi xususiyatlari va har bir oilaviy funksiyalarning o'ziga xos tomonlari, ularning qanchalik zarurligi va ularni to'g'ri tashkil etish uchun muhim ko'rsatmalar haqida so'z yuritamiz.

Kalit so'zlar. Oila, ijtimoiy institut, funktsiya, reproduktivlik, relaksatsiya.

Oila – bu eng asosiy ijtimoiy institutlardan biridir. Hozirgi globallashtirish davridagi muhim vazifalardan biri ham sog'lom va mustahkam oilalarni shakllantirish hisoblanadi. Urf-odatlarimiz, an'analarimiz va milliy etnik xususiyatlarimiz ko'ra ham oilaga muqaddas va buyuk dargoh sifatida qaraladi. Uning faravonligini, barqarorligini, shuningdek daxlsizligini ta'minlash jamiyatimiz oldida turgan eng muhim vazifalardan biridir. Davlatimiz olib borayotgan siyosatlar ham asosan ana shu masalalarga qaratilgan. Xususan, 2022-yil 20-iyun sanasida Konstitutsion komissiya a'zolari bilan bo'lib o'tgan uchrashuvda prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev bugungi globallashtirish zamonida oila institutini har tomonlama himoya qilish, qo'llab-quvvatlash va mustahkamlash uchun munosib shart-sharoitlar yaratib berish zarurati tobora kuchayib borayotganligini, shuningdek Bosh qonunga oila ayol va erkakning ixtiyoriy roziligi va teng huquqliligi asosida shakllanishini belgilab qo'yish zarurligini ta'kidlab o'tgani so'zimizning yaqqol isbotidir.

Shaxslar o'zaro munosabatda bo'lgan va o'z ehtiyojlarini ro'yobga chiqaradigan jamiyat mavjud ekan, u me'yorlar, qadriyatlar va an'analarning eng muhim tashuvchilaridan biri bo'lib, avlodlar davomiyligini ta'minlaydi va avlodlar o'rtasida tajriba almashish jarayonlarida faol ishtirok etadi. Hayotni tashkil etishning ushbu tarixan shakllangan shaklining to'liq ahamiyatini tushunish uchun biz uning o'ziga xos xususiyatlari va asosiy funksiyalarini batafsil ko'rib chiqishni

va shuningdek tahlil qilishni taklif qilamiz. Qoida tariqasida, sotsiologlar oilani a'zolari qon yoki muayyan huquqiy munosabatlar (nikoh) bilan bog'liq bo'lgan kichik guruh sifatida tushunishadi. Shu bilan birga, uni ijtimoiy institut - inson mavjudligining eng qadimgi shakli deb hisoblash mumkin. O'zining tarixiy rivojlanishini ibtidoiy davrda boshlagan, hayotni tashkil etishning oilaviy shakli inson resurslarini to'ldirishda, yangi avlodlarning ijtimoiylashuvi va moslashuvida asosiy rol o'ynadi. Jamiyatning asosiy birligi bo'lib, u ijtimoiy munosabatlar tizimiga uyg'un tarzda singib ketgan.

Shuni ham ta'kidlash kerakki, oila "biologik" yoki "ma'naviy" metafizik mavhum tushuncha emas. Bu insoniyat jamiyatida paydo bo'lgan va uning rivojlanish jarayonida o'zgarib turadigan o'ziga xos ijtimoiy munosabatlar to'plamidir. Shaxs jamiyatdan tashqarida mavjud bo'lmaganidek, oila ham jamiyatdan tashqarida o'z missiya va vazifalarini bajara olmaydi. Bu xususiyat ijtimoiy normalar va an'analarda o'z aksini topadi va tasdiqlaydi. Bu shaxslararo munosabatlarga, axloqiy tamoyillarga, din va qonunlarga ta'sir ko'rsatadigan oila institutidir. Nikoh va oilaviy munosabatlar hukmron tuzum manfaatlariga mos keladi va uning ehtiyoj va talablarini qondirishga har tomonlama yordam beradi. Oila o'z qonuniyatlari asosida rivojlanib, faoliyat yuritadigan kichik guruhdir. Jamiyatga, hozirgi siyosiy rejimga, shuningdek, iqtisodiy, ijtimoiy va diniy munosabatlarga bog'liq bo'lgan holda, u bir vaqtning o'zida nisbatan mustaqil ijtimoiy birlik vazifasini bajaradi.

Yana bir qiziqarli va ahamiyatli masala oilaning asosiy va eng muhim ijtimoiy institut sifatidagi vazifalari bilan bog'liq. "Oila" deb ataluvchi jamiyatdagi bu noyob hujayra quyidagi bir qator vazifalarni bajaradi.

Albatta, oilaning asosiy funktsiyalaridan biri sifatida reproduktiv (tug'ilish) funksiyasini ko'rsatish mumkin. Ular nikoh munosabatlariga va farzandlarning jismoniy va psixologik sog'lig'iga asoslangan. Aholining miqdoriy va sifatli takror ishlab chiqarilishi doimo eng muhim vazifa bo'lib kelgan va shunday bo'lib qoladi. Zero, mantiqan aytadigan bo'lsak, 25-30 yil ichida mamlakat aholisi hozirgidan kam bo'lmasligi uchun oilada farzandlar soni ota-onadan kam bo'lmasligi kerak. Chunki ba'zida ikkita boladan biri u yoki bu sababga ko'ra o'z oilasini yaratmasligi ham mumkin. Umuman olganda, ikki farzandli oilalardan tashkil topgan ming nafar aholi 25-30 yil ichida o'z sonining uchdan bir qismini yo'qotadi va statistik ma'lumotlariga ko'ra, aholining ko'payishi uchun oilalarning taxminan 50 foizida uchta farzand bo'lishi kerak. Shu nuqtai nazardan, bir qancha davlatlar demografik muammolarni hal qilish va aholi soni barqarorligini saqlash uchun ko'p bolali oilalar

sonini ko'paytirish va ular uchun muayyan imtiyozlar yaratishni davlat siyosati darajasigacha olib chiqqan.

Keyingi asosiy vazifalardan biri bu oilaning tarbiyaviy funksiyasidir. Ota-onalarning xulq-atvori va turmush tarzi, ularning axloqiy ko'rsatmalari, umuman, oiladagi muhit - bularning barchasi bolaning rivojlanishiga, tarbiyalanishiga ta'sir qiladi, chunki bola erta yosh davridan boshlab, birinchi navbatda, kattalar obro'siga, oilaning umumiy qadriyatlariga amal qiladi va har doim ota-onasining xatti-harakatlaridan o'rnak oladi. U o'zining birinchi pedagoglari, ya'ni ota-onasining ijtimoiy tajribasini faol idrok etib, ularni o'zlashtiradi. Bolalarning aqliy, jismoniy, ahloqiy, estetik tarbiyasiga oilada asos solinadi. Inson tug'ilganidan to umrining oxirigacha oila ta'sirida bo'ladi. Demak, oilaviy tarbiya uzluksizligi va davomiyligi bilan ajralib turadi. Bu borada hech bir davlat ta'lim muassasasini oila bilan tenglashtirib bo'lmaydi. Albatta, hayotning turli davrlarida oilaning bolalarga ta'siri bir xil emas. Oiladagi tabiiy hayotning o'zi maktabgacha yoshdagi bolani, keyin esa maktab o'quvchisini juda ko'p narsalarga o'rgatadi. Oila tarbiyasini ota-onaning farzandga bo'lgan mehr-muhabbatsiz, bolalarning ota-onaga bo'lgan o'zaro tuyg'ularisiz tasavvur qilib bo'lmaganligi uchun u boshqa tarbiyaga qaraganda ko'proq hissiy xarakterga ega. Oila turli yoshdagi, jinsdagi va ko'pincha turli kasbiy qiziqishlarga ega odamlarni birlashtiradi. Bu bolaga o'zining hissiy va intellektual imkoniyatlarini to'liq ifodalash imkonini beradi.

Oilaning shunday funksiyasi ham borki, u insondagi ikkita qarama-qarshi hodisa - ruhiy aloqa va yolg'izlikka bo'lgan ehtiyojining qondirilishini amalga oshiradi. Bu uning kommunikativ funksiyasidir. Oilada ijtimoiy va psixologik yaqin odamlar bilan muloqot sodir bo'ladi va bu juda muhim, chunki aynan ular bilan siz o'z muammolaringiz va tajribalaringizni baham ko'rishingiz mumkin. Shu tarzda ma'naviy o'zaro boyitish jarayoni sodir bo'ladi. Ma'naviy muloqot vazifasini faqat sog'lom oilagina amalga oshirishi mumkin. Shaxsning axloqiy va psixologik salomatligi oila ichidagi muloqotning tabiati, ma'lum bir oilada shakllangan axloqiy-psixologik iqlim bilan bevosita bog'liqdir. Oilaviy muloqot nafaqat bolalar, balki kattalar (ayniqsa, keksa odamlar) uchun ham zarurdir. Oilada madaniyatli, mehribon va intellektual muloqotning rivojlanishiga turmush o'rtoqlarning ta'lim darajasi va doimiy ravishda o'zini o'zi takomillashtirish zarurati, jumladan musiqa, madaniyat, san'at, adabiyot, pedagogika, psixologiya, texnologiya, jismoniy tarbiya va boshqa sohalarida sezilarli darajada ta'sir qiladi. Ushbu funktsiyani amalga oshirish oila a'zolarining jiddiy shaxsiy o'sishiga olib keladi. Oila a'zolari o'rtasidagi chuqur hissiy aloqa va ishonch juda muhimdir. Har bir ota-ona

farzandining u bilan ochiq aloqda bo'lishini, muammoni birinchi bo'lib ular bilan muhokama qilishini kutadi. Har bir bola ota-onasi uni tushunishini va uni qoralamasdan, uning tarafini olib, yordam berishini xohlaydi.

Oilaning moddiy ta'minoti - oilaning daromadi, kattalarning moliyaviy savodxonligi, ehtiyojlarning tabiati, qadriyat ko'rsatmalari, oilaning ijtimoiy va shaxsiy manfaatlarining uyg'unligiga bog'liq oilaning iqtisodiy funksiyasi ham mavjuddir. Ya'ni, oilaning iqtisodiy funksiyasini amalga oshirishga, bir tomondan, jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy ehtiyojlari, qadriyatlari, yo'riqnomalari va ideallari tizimi ta'sir qiladi. Ikkinchi tomondan, oila a'zolarining sub'ektiv xususiyatlari - ularning moyilligi, shaxsiyati, iste'molchilar talablari, madaniy rivojlanish darajasi, milliy va etnik xususiyatlari ta'sir qiladi. Iqtisodiy funktsiya umumiy byudjetni va barcha oila a'zolari tomonidan uy xo'jaligini boshqarishni o'z ichiga oladi, bunda hamma bir jamoa bo'lib ishlaydi. Bu ular o'rtasidagi aloqalarni shakllantirish va mustahkamlash, moliya sohasida hayotiy tajriba va bilim almashishga xizmat qiladi. Aytishimiz mumkinki, oila jamiyatning eng kuchli iqtisodiy bo'g'inidir.

Oilalarning relaksatsiya, ya'ni dam olish funksiyasi ham mavjuddir. Nomidan ko'rinib turibdiki, bu yerda oilaviy ta'til va bo'sh vaqtni tashkil etish, stressdan xalos bo'lish, oila a'zolarining salomatligini muhofaza qilish uchun oilaviy resurslardan foydalaniladi. Bu insonning mehnatga va o'qishga sarflagan jismoniy va ruhiy kuchini oilada ruhi va turmush tarzi bilan yaqin bo'lgan hamfikrlar orasida eng yaxshi tarzda tiklashi mumkinligi bilan izohlanadi. Bo'sh vaqtni unumli tashkil etish – birgalikda kino tomosha qilish, sayr qilish va sayohat qilish, sport bilan shug'ullanish va umuman olganda, har qanday umumiy faoliyat oilani mustahkamlaydi, farzandlar tarbiyasida, turmush o'rtoqlarning hissiy birligida katta ahamiyatga ega. Bundan tashqari, ushbu funktsiya barcha oila a'zolarining, ayniqsa bolalarning estetik va axloqiy fikrlari va dunyoqarashini shakllantirish, rivojlantirish va tarbiyalashda madaniy rolni bajaradi. Shunga ko'ra, birinchi navbatda, turmush o'rtoqlarning qiziqishlari va rivojlanish darajasi muhim ahamiyatga ega. Nikoh munosabatlari madaniyati qanchalik yuqori bo'lsa, bu funktsiya shunchalik samarali bo'ladi. Barqaror oilada bu funktsiya doimiy ravishda o'zgaradi va rivojlanadi. Ba'zi oilalarda oilaviy kitobxonlik, uy teatri, kontsertlar, tanlovlar, stol o'yinlari, qishloq sayohatlari, ekskursiyalar, hunarmandchilik va rasm chizishning ajoyib an'analari saqlanib qolgan. Boshqacha qilib aytganda, bo'sh vaqt turli xil bo'lishi mumkin, lekin siz xar doim uni zavqli va qiziqarli o'tkazichga intilishingiz kerak.

Albatta oila asosiy ijtimoiy institut sifatida boshqada bir qator funksiyalarni amalga oshiradi. Ushbu funksiyalarni to'g'ri tashkil etish, ularning o'z vazifalarini

to'liq amalga oshirishini nazorat qilish va ta'minlash muhim ahamiyat kasb etadi. Barcha funksiyalar to'liq va barqaror ishlayotgan oila – sog'lom va mustahkam oila hisoblanadi va bundan oilalarda tarbiyalanayotgan farzandlar jismoniy va ruhiy jihatdan ham sog'lom, ma'nan yetuk shaxs sifatida shakllanadi. Albatta, bunday yuqori salohiyatga ega shaxslar jamiyatimizning kelajagi bo'lsa, sog'lom va mustahkam oila davlatimiz tayanchi hisoblanadi.

REFERENCES

1. Sh.M.Mirziyoev “Insonparvarlik, ezgulik va bunyodkorlik – milliy g'oyamizning poydevoridir” T.: “Tasvir”-2021;
2. Андреева Т. В. Семейная психология: Учеб. пособие. - СПб.: Речь, 2019
3. G'oziyev.E.G. Ijtimoiy psixologiya. — Toshkent., 2020.
4. Karimova.V.M. Sotsiyal psixologiya— Toshkent., 2022.
5. Elektronnaya biblioteka, <http://www.koob.ru>
6. Сайт “Психология на русском языке”:
<http://www.psvchology.ru/Librarv>